

بوسیدن دست از دیدگاه اسلام

تتبع و نگارش:

الحاج امین الدین « سعیدی - سعید افغانی »

مدیر مرکز مطالعات ستراتیژیکی افغان و

مسؤل مرکز فرهنگی دحق لاره - جرمنی

از جمله آداب معاشرت که در دین مقدس اسلام بر آن تاکید بیشتر گردیده است ، مصافحه (دست دادن)، معانقه (یکدیگر را در آغوش کشیدن) است . در حدیثی پیامبر صلی الله علیه وسلم آمده است : «کینه و حسد نورزید؛ پشت به هم نکنید؛ ارتباط را قطع نکنید و بندگان خدا باشید، در حالی که برادر هستید». یکی از آداب معاشرت در زندگی ، سلام ، مصافحه ، احوالپرسی میباشد ، تعلیمات دین مقدس اسلام مصافحه و سلام دادن را یکی از نشانه دوستی و صمیمیت می شمارد .

پیامبر اسلام محمد صلی الله علیه وسلم میفرماید :

« ما من مسلمین يلتقيان فيتصافحان إلا غفر لهما قبل أن يفترقا » (ابوداود) یعنی: «دو مسلمان با هم روبرو نمی شوند که مصافحه نمایند، مگر قبل از اینکه از هم جدا شوند، گناه شان آمرزیده میشود . قابل تذکر است که رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم زمانیکه اصحابش را می دید با آنها مصافحه و معانقه می کرد و صحابه رضی الله عنهم نیز هنگامی که با هم ملاقات می کردند مصافحه می نمودند .

در حدیث انس و شعبی گفته اند « **كان أصحاب النبي صلى الله عليه وآله وسلم إذا تلاقوا تصافحوا، و إذا قدموا من سفرٍ تعانفوا** » (اصحاب پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم وقتی که همدیگر را ملاقات می کردند مصافحه می نمودند و هرگاه از سفر برمی گشتند یکدیگر را به آغوش می کشیدند) پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم در حدیثی فرموده « **ما من مسلمین يلتقيان فيتصافحان الا تحاتت عنهما ذبوتهما كما ينحاث عن الشجرة ورقها** » (هر گاه دو مسلمان که یکدیگر را می بینند و با هم مصافحه می کنند، گناهانشان می ریزد همان گونه که برگ درختان می ریزد) .

رسم دست دادن و بخصوص رسم دست بوسی از قدیم الایام در بشریت مروج بوده و انسانها بخاطر احترام و احیاناً بخاطر تملق و چاپلوسی در حین احوالپرسی دست دیگران را می بوسیدند ، و سر تعظیم و انحناء را بعمل می آوردند و در بسیاری از اقوام رسم به سجده رفتن در حین احوالپرسی مروج بود ، در کشور های اروپای و دنیای غربی بخصوص در میان فامیل های شاهانه مروج است که مرده ها دست زنان را می بوسند .

قبل از آمدن دین مقدس اسلام در بین ملل مختلف نه تنها دست بوسی مروج بود بلکه بخاطر احترام از زعیم و رهبر قبیله و بخصوص ، احترام به مقام شاهان و امپراتوران پای آنان را هم می بوسیدند و طوریکه از داستان های تاریخی معلوم میگردد ، در ملاقات و زیارت رهبران (سیاسی و دینی) حتی مراسم تعظیمی بشکل سجده هم بجاء می آوردند . (همین حالا در کشور پادشاهی مغرب مردم بصورت عموم دست نه تنها پادشاه بلکه برادرش را هم می بوسند)

با آمدن دین مقدس اسلام همانطوریکه بر سایر رواج های غیر انسانی که مقام انسان را زیر سوال قرار میداد ملغی و خط بطلان کشید، دست بوسی **تعبدی** و بخصوص **خم شدن و سجده کردن تعبدی** به انسان را مغلّی و ممنوع قرار داد.

دست بوسیدن در اسلام :

در مورد بوسیدن دست در حین احوالپرسی در بین علمای اسلامی اختلافی وجود دارد، تعدادی از علماء بصورت مطلق دست بوسیدن غیر از والدین را جایز نمی دانند ولی اکثریت مطلق از علماء بدین باور اند که اگر بوسیدن دست تا زمانیکه جهت **تعبد** اشخاص و یا جهت تیرک به اشخاص نباشد، آنرا امر مباح میدانند.

در روایت از حافظ ابن حجر رحمه الله آمده است که:

اگرچه امام مالک بوسیدن دست را امر نادرست میدانند ولی تعداد از علماء متاخرین آنرا جایز می شمارند این تعداد از علماء که بوسیدن دست را جایز می شمارند استدلال خویش را به روایت ذیل بنا نموده اند : « در حدیثی از عمر رضی الله عنه روایت است : زمانیکه : که الله تعالی توبه می سه نفر بازمانده از جنگ تبوک را قبول کرد، کعب بن مالک- که یکی از آنها بود- به مسجد رفت و رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در میان یارانش نشسته بود، در این حال شخصی بنام طلحه بن عبیدالله رضی الله عنه به پیشواز کعب شتافت و با او مصافحه نموده و پذیرش توبه اش را به او تبریک گفت؛ رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ که شاهد این رفتار بود چیزی نگفت و أبو لبابة و کعب بن مالک و دوستانشان در هنگام توبه نمودن دست مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند. »

حکم اسلامی در مورد بوسیدن دست پدر و مادر:

همه ای علماء اسلامی در این مورد اتفاق را ی و متفق القول اند که : بوسیدن دست پدر و مادر توسط فرزند جایز است بوده، و در این حکم هیچگونه اختلافی وجود ندارد، و آنرا مستحب هم میدانند، طوری که این امر از احادیث صحیحه نیز به اثبات رسیده است. در حدیث متبرکه آمده است که : پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به هنگام ورود دخترش فاطمه رضی الله عنها از جا خویش بلند می شد و دستش را گرفته و می بوسید. و فاطمه نیز زمانیکه پیامبر صلی الله علیه وسلم را می دید در مقابلش ایستاده میشد، دست مبارک پدرش را گرفته می بوسید. و این امر صحابه و اولاد های شان نیز انجام میدادند.

دست بوسی علماء و اهل فضل :

تعداد کثیری از علماء اسلامی بدین عقیده اند که : بوسیدن دست اهل فضل و علم و بزرگ سالان بخاطر احترام بزرگداشت، إکرام و اجلال از مقام علمی و روحانی شان جواز داشته و شرع اسلامی در مورد ممانعتی نمی بیند. خداوند در قرآن کریم فرموده است : « **ذلک و من يعظم شعائر الله فانها من تقوى القلوب**؛ آری کسانی که شعایر خدا را بزرگ می شمارند کارشان نشان پرهیزکاری دلہایشان باشد» (سوره حج آیه ۳۲)

حکم دست بوسی در احادیث و روایات اسلامی :

۱- حدیث حضرت عبدالله بن عمر رضی الله تعالی عنهما :

امام ابوداود در کتاب السنن به روایت از حضرت ابن عمر داستانی را از بازگشت ایشان همراه تعدادی از صحابه از جنگی ، نقل میکند تا آنجاکه می فرماید: سپس همگی ما دست مبارک حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را بوسیدیم (روایت در صحاح سته)

۲- حدیث حضرت زارع رضی الله تعالی عنه :

امام ابوداود از حضرت زارع رضی الله تعالی عنه روایت مینماید که جماعتی از مسلمانان که در راس آن شخصی بنام عبدالقیس قرار داشت غرض دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم به مدینه می آیند ، زمانیکه هیات وارد شهر مدینه میگرددند ، با سرعت زیاد چون مشتاق دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم می باشند ، از شتر های خویش پیاده میگرددند ، حضور پیامبر صلی الله علیه وسلم مشرف ، چون سخت مشتاق دیدار پیامبر صلی الله علیه وسلم میباشد ، دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را گرفته و می بوسند .
(مورخین تعداد مجموعی این هیات را ۱۴ نفر مینویسند ، و می افزایند که همه اعضای این هیات ، مشرف به بوسیدن دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم گردیده اند).

۳- حدیث صفوان بن عسال رضی الله تعالی عنه :

امام ابن ماجه از صفوان بن عسال رضی الله تعالی عنه روایت میفرماید : که روزی یک نفر یهودی به دوستش گفت : ما را نزد این پیامبر ببر . سپس هر دو خدمت رسول صلی الله علیه وسلم آمدند و درباره آیات بیّنات نه گانه ای که خداوند جلّ جلاله به حضرت موسی علی نبینا و علیه الصلاة والسلام عنایت فرمود ، پرسیدند پس از گرفتن جواب هر دو نفر یهودی دست و پای مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند و گفتند: شهادت می دهیم که شما پیامبر خدا هستید .

امام محیی الدین نووی در کتاب الأذکار مینویسد :

ترمذی و نسائی و ابن ماجه با سندهای صحیح روایت کرده اند ، علامه مفسر سید محمود آلوسی در تفسیر روح المعانی جزء پنجم صفحه ۲۳۱ پس از آوردن حدیث فوق مرجع و مأخذ آن را اینچنین بیان میکند : همانا احمد و بیهقی و طبرانی و نسائی و ابن ماجه و ترمذی این حدیث را آورده و ترمذی میگوید : « حدیثی حسن و صحیح است » و حاکم نیشابوری می گوید : « حدیثی صحیح است برای آن ضعیفی نمی بینم ».

فتاوی علماء اسلامی در مورد دست بوسی :

I- حافظ ابن حجر عسقلانی :

حافظ ابن حجر عسقلانی در فتح الباری جلد ۱۱ صفحه ۶۷ احادیث متعددی در مورد جواز بودن و حتی مستحب بودن بوسیدن دست علماء و صلحاء و اولیاء ، جمع اوری نموده است که بطور نمونه احادیث ذیل :

- ۱- ابولبابه و کعب بن مالک و دو دوستش دست مبارک پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند .
- ۲- ابو عبیده جراح آنگاه که از سفری برگشت دست حضرت عمر رضی الله عنه را بوسید .

- ۳- زیدبن ثابت دست حضرت ابن عباس «رضی الله عنهما» را بوسید.
- ۴- اسامه بن شریک روایت میکند به سوی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم برخاستیم و دست مبارکش را بوسیدیم.
- ۵- و حدیث جابر که عمر رضی الله عنه بر خاست و دست مبارک حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را بوسید.
- ۶- و حدیث بریده در قصه اعرابی و درخت آمده است که گفت: یا رسول الله! اجازه بدهید تا سرو پای شما را ببوسم پس انحضرت صلی الله علیه وسلم برایش اجازه فرمود.
- ۷- امام بخاری در کتاب «الأدب المفرد» از روایت عبدالرحمن بن رزین میآورد که: سلمة بن الأكوع آن دستش را که با پیامبر صلی الله علیه وسلم بیعت کرده بود به ما نشان داد، پس ما برخاستیم و دستش را بوسیدیم.
- ۸- و همچنین آورده است که حضرت علی کرم الله وجهه دست و پای حضرت عباس رضی الله عنه را بوسید.
- ۹- و روایت شده از طریق ابی مالک الاشجعی که گفت: به ابن ابی اوفی گفتیم آن دستی را که با رسول صلی الله علیه وسلم بیعت کردی بده تا ببوسم، پس دستش را بوسیدیم.
- حافظ ابن حجر عسقلانی در کتاب المطالب العالیه بزوائد المسانید الثمانية در باب بوسیدن دست حدیث ۲۷۰۶ آورده است که: ابن ابی عمر العدنی (متوفی به سال ۲۴۳ ه.ق) گفت:

سفیان برای ما از جدعان روایت نموده که ثابت به انس رضی الله عنه گفت: ای ابا حمزه، آیا دست تو حضرت رسول صلی الله علیه وسلم را لمس نموده؟ گفت: بله، گفت: دستت را بده سپس انس دستش را به او داد و ثابت دست انس را بوسید.

با توجه به احادیث که فوق بدان اشاره نمودیم میتوانیم این حکم را بدست بیآوریم که بوسیدن دست، علماء و اهل علم نه تنها جواز داشته بلکه مستحب هم میباشد. در کتاب المستصفی من علم الاصول تألیف حجة الاسلام امام محمد غزالی رحمه الله جزء اول صفحه ۱۳۰ آمده که: اگر صحابی بگوید که در زمان پیامبر صلی الله علیه وسلم فلان کار را انجام می دادیم. پس این لفظ دلیل بر جواز آن کار است. در جزء دوم همان کتاب صفحه ۹۴ می فرماید: می گوئیم سکوت پیامبر صلی الله علیه وسلم و عدم انکار او از فعلی که انجام آن آگاهی دارد دلیل بر جواز آن عمل است چون برای آن حضرت صلی الله علیه وسلم جایز نیست انکار کاری را که حرام است، ترک کند.

دکتر عبدالکریم زیدان در کتاب الوجیز فی اصول الفقه صفحه ۱۶۷ میگوید: سنت تقریری عبارت است از سکوت پیامبر صلی الله علیه وسلم از انکار قولی یا فعلی که در حضورش انجام شود یا در غیابش انجام شود و آن حضرت صلی الله علیه وسلم بدان آگاه باشد، پس این سکوت دلیل بر جواز فعل و اباحت آن است زیرا رسول صلی الله علیه وسلم بر باطل و منکر سکوت نمی کند. دکتر وهبة الزحیلی در کتاب الوجیز صفحه ۳۵ آمده است که سنت تقریری عبارت است از هر آنچه پیامبر صلی الله علیه وسلم آنرا صراحتاً تأیید نماید یا بعد از انجام آن در حضور حضرت صلی الله علیه وسلم آنرا انکار ننماید.

II- فتوای امام غزالی :

امام محمد غزالی رحمه الله در کتاب مستطاب إحياء علوم الدین جلد دوم صفحه ۴۴۳ مینوسد: در بوسیدن دست کسی که در عالم و فاضل دین باشد بخاطر احترام و تبرک ممانعتی وجود ندارد.

ابن عمر رضي الله عنهما گفت :

ما دست مبارك پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدیم وکعب بن مالک گفت : چون توبه من از آسمان نازل شد به خدمت پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدم و دست وی را بوسیدم. و همچنان در روایت آمده است که شخصی اعرابی گفت : یا رسول الله ! مرا اجازه بفرماید که تا سر معظم و دست مبارك تو شما را ببوسم . و پیامبر صلی الله علیه وسلم برایش اجازه فرمود و اعرابی آن را به جای آورد. و ابو عبیده جراح، عمر بن خطاب را دید و مصافحت کرد و دست وی را ببوسید پس از یکدیگر جدا شدند و می گریستند. امام زین الدین عراقی رحمه الله که احادیث احیاء علوم الدین را از کتابهای مختلف حدیثی تخریج کرده است می گوید: حدیث اعرابی را حاکم نیشابوری از حدیث بریده روایت می کند با این تفاوت که در حدیث حاکم نیشابوری، اعرابی از پیامبر صلی الله علیه وسلم اجازه میخواد تا دست و پای حضرت صلی الله علیه وسلم را ببوسد. حاکم میگوید حدیث صحیح الإسناد است.

III- فتاوی امام ابن حجر هیتمی:

امام ابن حجر هیتمی مکی در کتاب تحفة المحتاج جلد نهم صفحه ۲۸۵ مینویسد : بوسیدن دست و پای مرد صالح، عالم و فاضل سنت است و علامه شروانی در شرح تحفه المحتاج (فتح الباری شرح صحیح البخاری : ابن حجر عسقلانی) مینویسد : به طور قطع بوسیدن دست شخص صالح سنت است بلکه پایش هم .

IV- فتاوی خطیب شربینی :

شیخ خطیب شربینی رحمه الله در مغنی المحتاج جلد سوم صفحه ۱۶۶ و همچنین علامه سید ابوبکر شهیر به سید بکری در اعانة الطالبین شرح فتح المعین صفحه ۳۰۵ از جلد سوم مینویسد: سنت است بوسیدن دست شخصی که دارای یکی از صفات دینداری مانند: نیکوکاری یا شرف یا زهد باشد و کراهیت دارد بوسیدن دست کسی که یکی از امتیازات دنیوی مانند ثروت یا قدرت یا جاه و منزلت اجتماعی برخوردار باشد.

V- فتاوی امام نووی :

امام نووی رحمه الله در کتاب فتاوی خود صفحه ۵۰ در جواب سوال کسی که می پرسد حکم بوسیدن دست دیگری چیست ؟ در جواب می فرماید: بوسیدن دست اشخاص صالح یا عالم یا فاضل مستحب است و در مقابل بوسیدن دست اشخاصی غیر از افراد فوق الذکر مکروه است و نیز در کتاب الأذکار صفحه ۳۸۱ می فرماید : هر گاه اراده شود ، دست کسی بخاطر زهد و نیکوکاری یا علم و شرف او و صیانتش یا هر صفتی که از امور دین محسوب می شود بوسیده شود ، کراهت ندارد بلکه مستحب است و اگر بخاطر مال و ثروت و قدرت و منزلتش در نزد مردم و یا امثال آن بوسیده شود به شدت مکروه است.

VI- فتاوی شیخ منصور :

شیخ منصور علی ناصف در التاج الجامع للأصول مینوسد :

از انواع تحیت گفتن ها بوسیدن دست وپای می باشد. بوسیدن دست برای بزرگداشت و احترام بزرگان دین جائز بلکه مستحب است زیرا که پیامبر صلی الله علیه وسلم عمل کسانی که دست وپای مبارکش را بوسیدند تأیید نمود و او هیچگاه بر عمل باطلی مهرتأیید نمی زند. بنابراین ، بوسیدن دست وپاجانز است و اگر مقرون به نیّتی شریف و صحیح باشد مستحب است .

VII- فتوای ابن حجر هیتمی:

ابن حجر هیتمی در کتاب الفتاوی الکبری الفقهیّة جلد چهار صفحه ۲۴۷ مینویسد :
بوسیدن دست وپای شخص عالم و صالح و شریف و النسب سنت است. سپس احادیث بسیاری را در اثبات این عقیده نقل میکند و از جمله از ابن حبان روایت میکند که کعب بن مالک رضی الله عنه فرمود: آنگاه که توبه من نازل شد به خدمت پیامبر صلی الله علیه وسلم آمدم و دست و زانوی مبارک ایشان را بوسیدم .

VIII- فتوای شیخ محمد امین کردی:

شیخ محمد امین کردی در کتاب تنویر القلوب فی معامله علام الغیوب صفحه ۱۴۱, ۱۴۲ مینویسد : بوسیدن دست شخصی به خاطر احترام و قدر و علم و زهد سنت است و اگر برای ثروت او باشد یا شخصی صاحب بدعت باشد مکروه است .

IX- فتوای خواجه محمد حسن سرهندی :

محمد حسن سرهندی در کتاب الأصول الأربعة خویش مینوسد : یهودیان دست وپای پیامبر صلی الله علیه وسلم را بوسیدند ، بناً اگر تقبیل دست وپای کسی بجهت تعظیم باشد جائز طوریکه پیامبر صلی الله علیه وسلم آنرا برای دونفر یهود اجازه فرمود . همچنان در کتاب تهذیب الاسماء واللغات امام نووی رحمه الله و همچنین طبقات الشافعیه علامه امام سبکی رحمه الله آمده است که : محمد بن حمدون بن رستم رحمه الله فرمود : شنیدم امام مسلم بن حجاج رحمه الله (صاحب دومین کتاب صحیح در حدیث) به خدمت امام بخاری رحمه الله رسید. و گفت : اجازه بده و بگذار تا پاهای شما را ببوسم ا ی استاد استادان و سرور محدثین و طبیب حدیث در ضعفایش.

نظریات مذاهب اسلامی در مورد دست بوسی :

مذهب حنفی : علامه ابن عابدین در حاشیه کتاب خود مینویسد : بوسیدن دست دانشمند و اهل علم بمنطور تبرک ممانعتی ندارد .
مذهب مالکیه : امام مالک گفت : اگر بوسیدن دست يك مرد به خاطر نزدیک شدن به خدا ، به واسطه دین ، علم و یا شرفش باشد جایز است .
پیروان مذهب شافعی : امام نووی میگوید : بوسیدن دست مرد به خاطر زهد و صلاح و علم و شرف و دیگر امور دینی مثل این، نه تنها مکروه نیست بلکه مستحب است .
مذهب حنبلیه : علامه اسفراینی حنبلی میگوید : اگر به خاطر تدین باشد اشکال ندارد ، زیرا ابو عبیده دست عمر خطاب را بوسیده است . پایان

منايع و مأخذ :

- تفسير روح المعانى
- فتح البارى شرح صحيح البخارى : ابن حجر عسقلانى
- رياض الصالحين : امام نووى
- مشكاة المصابيح : علامه خطيب تيريزى
- مطالب العاليه بزوائد المسانيد الثمانية : علامه ابن حجر عسقلانى
- الأذكار المنتخبة من سيد الأبرار : امام نووى
- التاج الجامع الأصول في أحاديث الرسول : شيخ منصور على ناصف
- السيرة النبوية : حافظ ابن كثير دمشقى
- مغنى المحتاج : شيخ خطيب شريينى
- إعانة الطالبين : علامه سيد ابوبكر شهير به سيد بكرى
- تحفه المحتاج : علامه ابن حجر هيثمى با حواشى علامه شروانى
- الفتاوى الكبرى الفقهية: ابن حجر هيثمى مكى
- فتاوى امام النووى
- احياء علوم الدين : حجة الإسلام امام غزالى
- المغنى عن الأسفار : امام زين الدين عراقى
- الوجيز في أصول الفقه: دكتور وهبة الزحيلي
- أصول فقه شافعى : ابوالوفاء معتمدى كردستانى
- المستصفي من علم الأصول : امام محمد غزالى
- جمع الجوامع امام سبكي بشرح علامه محلى
- تنوير القلوب فى معاملة علام الغيوب: شيخ محمدمين كردى
- الأصول الأربعة فى ترديد الوهابية: خواجه محمد حسن جان صاحب سرهندي مجددى
- وسأيت هاى اسلامى .

ايميل: saidafghani@hotmail.com